tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 12 1 2013

Paddenstoelen: lastig maar boeiend

Wim Ruitenbeek

Op stap met Martijn Oud

Martijn Oud heeft al menig artikel over paddenstoelen in dit tijdschrift gepubliceerd. Dat riep bij de redactie de vraag op waar het enthousiasme van deze man vandaan komt en: wat is een wasplaat eigenlijk? Hoogste tijd dus, om eens met deze paddenstoelenkenner (of 'mycoloog') op pad te gaan.

● *Martijn Oud. Foto: Wim Ruitenbeek.*

● *Wantsenwasplaten. Foto: Martijn Oud.*

Wasplaten

We hebben geen goed moment uitgekozen voor onze afspraak. Die maandagmorgen in de tweede helft van november is het een paar graden boven nul, mistig en er staat een ijzig windje op de Oude Schoorlse Zeedijk. Voor paddenstoelen eigenlijk te koud, zegt Martijn meteen. Dat neemt niet weg dat we al na enkele meters de eerste groep wasplaten zien, te herkennen aan de stevige lamellen aan de onderzijde van de hoed. 'Wantsenwasplaten'. Het zijn helaas al wat oudere exemplaren, waar het mooiste al vanaf is, maar toch: een zeer zeldzame Rode Lijstsoort. Iets verderop staat nog zo'n soort: een groepje weidewasplaten, waarvoor precies hetzelfde geldt. Daartussen staat dan ook nog een sikkelkoraalzwam, ook al een Rode Lijstsoort. Wasplaten vormen een paddenstoelenfamilie van over het algemeen zeldzame soorten die bij ons vooral op dit soort oude dijken voorkomen, op voorwaarde dat ze niet te zwaar bemest zijn. Sommige soorten komen zelfs alleen op zulke dijken voor. Daar groeien ze vooral op de koele noordelijke taluds. De Oude Schoorlse Zeedijk, direct achter de Hondsbossche Zeewering, is zo'n dijk. Die dijk is bovendien ideaal voor onderzoek, omdat een deel al jarenlang begraasd wordt door schapen en een ander deel niet. Dat geeft dus mooie kansen om de effecten van beide beheervormen te vergelijken. Maar de Westfriese Omringdijk bijvoorbeeld, die ongeveer even oud is, is te zwaar bemest om voor paddenstoelen belangrijk te zijn. De weidewasplaten die wij vinden, staan er dit jaar weer voor het eerst na zeven jaar, toen de dijk een keer bemest werd.

Beheer

Gelukkig wil het Waterschap Hollands Noorderkwartier het areaal van ecologisch beheerde dijken ten behoeve van paddenstoelen uitbreiden. Dat beheer moet bestaan uit twee maal per jaar maaien en afvoeren van het maaisel, zodat de bodem kan verschralen. Dit paddenstoelvriendelijke beheer valt des te meer te prijzen, omdat geen enkele paddenstoelensoort in Nederland wettelijk beschermd is. Helaas worden de goede bedoelingen van ▶

● *Oude Schoorlse Zeedijk. Foto: Wim Ruitenbeek.*

Zelf mycoloog worden

Om een paddenstoelendeskundige te worden is wel wat vereist, want de materie is complex en omvangrijk.

- *Om te beginnen moet je bereid zijn veel aan zelfstudie te doen.*
- *Trekt dat je wel aan, schaf dan eerst een eenvoudige veldgids met plaatjes aan, bijvoorbeeld* De grote paddenstoelengids voor onderweg *van Ewald Gerhard (1200 soorten, ISBN 90 5210 653 3), in 2006 door Eef Arnolds bewerkt.*
- *Als dit je niet heeft ontmoedigd, zal je een beeld hebben gekregen van de verschillende genera en zal je een microscoop aan willen schaffen om je kennis te verdiepen.*
- *Daar hoort dan ook een paddenstoelenboek bij met sleutels die gebaseerd zijn op microscopische kenmerken. Pas uitgegeven en zeer veel gebruikt door de tegenwoordige (amateur)mycologen is het engelstalige* Funga Nordica *van uitgeverij Nordsvamp-Copenhagen, 2012. (ISBN: 978-87-983961-3-0). Een legertje van Europese mycologen, waaronder Nederlandse, hebben er hun aandeel aan geleverd. De twee delen kosten samen slechts circa 120 euro en ze sparen een enorme collectie boeken uit, die vroeger nodig was voor een juiste determinatie.*

Als je dat combineert met veel veldwerk mag je je na ongeveer zeven jaar een deskundige paddenstoelenman of -vrouw noemen.

het Waterschap door boeren nog niet altijd begrepen. Onlangs haalde een boer zijn schapen van het begraasde deel van de dijk en liet ze over het onbegraasde deel lopen, daarbij alles vertrappend.

Soorten(jagen)

Ben je een soortenjager (en welke natuurliefhebber is dat niet minstens ook een beetje?), dan kun je je veel beter op paddenstoelen storten dan op vogels. De vogelaar merkt al na een paar jaar dat je steeds verder moet reizen om nog iets nieuws te zien. Nee, dan paddenstoelen: de onlangs gepubliceerde soortenlijst voor Nederland telt zo'n 8000 soorten, waarvan er echter maar 6000 in Nederland gevonden zijn. Van de overige 2000 wordt verwacht dat ze binnenkort gevonden zullen worden. Je kunt dus met gemak een heel mensenleven doorgaan met het vinden van nieuwe soorten, zonder ons land of zelfs onze provincie te hoeven verlaten. Daar komt dan nog de extra bonus bij van de reële mogelijkheid nieuwe soorten voor Nederland te ontdekken, zoals onlangs nog op het Kennemerstrand gebeurde.

Veel nog onbekend

De mycologie staat eigenlijk nog in de kinderschoenen. Behalve dat nog lang niet alle Nederlandse soorten bekend zijn is er ook een groot gebrek aan kennis over de biologie van paddenstoelen. De verspreidingsstrategieën van paddenstoelen zijn bijvoorbeeld zeer divers en veelal nog onbekend. Veel soorten verspreiden hun sporen door de lucht, andere met behulp van insecten. Brandvlaksoorten kunnen massaal optreden na een bos- of heidebrand, zoals onlangs nog bij Schoorl, maar enige jaren na de brand verdwijnen ze weer. Waar komen ze vandaan? Zaten hun sporen al in de grond of worden ze van grote afstand aangevoerd? Hoe oud kunnen sporen eigenlijk worden voor ze ontkiemen? Sommige soorten produceren zelden vruchten (de paddenstoelen die we zien). Die leven vrijwel uitsluitend in de grond als mycelium en hun bestaan kan jarenlang onopgemerkt blijven. Waarom is dat zo, en wanneer fructificeren ze wel? Allemaal vragen zonder antwoord. Des te vreemder is het dat er geen professionele mycoloog meer is in Nederland. Martijn noemt het verontrustend dat kennelijk niet één Nederlandse universiteit er de middelen voor over heeft om een professoraat mycologie in te stellen.

Studie noodzakelijk

Met meer dan 6000 soorten is het natuurlijk wel lastig om je de noodzakelijke kennis eigen te maken. Martijn zelf was als schooljongen al geïnteresseerd in de natuur en schroomde niet om met hem onbekende paddenstoelen naar dè Alkmaarse paddenstoelenken-

● *Weidewasplaten op dijk. Foto: Martijn Oud.*

● *Oude Schoorlse zeedijk. Foto: Wim Ruitenbeek.*

● *Sikkelkoraalzwammen. Foto: Martijn Oud.*

ner van die tijd, dr. Swanenburg de Veye, te gaan voor een determinatie. Deze amateurmycoloog was de auteur van het boekje 'Paddenstoelen', ooit Martijns eerste boek over het onderwerp. Toch heeft het tot twaalf jaar geleden geduurd voor hij zich echt in paddenstoelen ging specialiseren. De reden daarvoor was dat er zo weinig over bekend is en dat maar weinig mensen zich er in verdiepen. Vervolgens kostte het hem nog zeven jaar om de nodige kennis en vaardigheden te verweven die noodzakelijk zijn om zich een serieus te nemen mycoloog te kunnen noemen. De meeste mycologen zijn dan ook grijs.

Determinatieproblemen

Het verzamelen van paddenstoelen in een herbarium is noodzakelijk voor het bewaren van referentiemateriaal en om eventueel problematische determinaties achteraf nog te kunnen controleren. Paddenstoelen kunnen bewaard worden door ze 24 uur te drogen bij 30-35 ºC in een kruidendroger die in elke huishoudelijke artikelenwinkel te koop is. Dan gaan ze in een enveloppe met daarop genoteerd de datum, de vindplaats (atlashok, coördinaten), de naam en de macroscopische kenmerken zoals kleur, geur en smaak, want die gaan verloren. Microscopische kenmerken gaan niet verloren en hoeven dus niet beschreven te worden. Kenmerken die alleen door een microscoop te zien zijn, zijn vaak wel noodzakelijk voor een correcte determinatie. Half november vond Martijn 90 soorten in het Zwanenwater, waarvan hij er 20 mee naar huis moest nemen voor microscopisch onderzoek.

Plukken?

Het is de lezers van dit tijdschrift misschien opgevallen dat op paddenstoelenfoto's bij artikelen van Martijn vaak één exemplaar omgelegd is. Dat gebeurt om de onderkant van de hoed te kunnen zien, wat voor een correcte determinatie vaak noodzakelijk is. Als dit op kleine schaal gebeurt is dat voor de paddenstoelen geen probleem, maar het mag voor gewone wandelaars en natuurliefhebbers natuurlijk nooit een reden zijn om vrijelijk paddenstoelen te gaan plukken. Dat hier een lastig dilemma speelt is wel duidelijk. Maar voor het vergaren van kennis, in het belang van de paddenstoelen, is het noodzakelijk.

Bundeling van krachten

Sinds kort is Martijn met prepensioen en stort hij zich full-time op het paddenstoelenonderzoek. Hij inventariseert niet alleen zelf, maar heeft ook de Paddenstoelenstudiegroep 'De Noordkop' opgericht. Daarmee richt hij zich op leden van de KNNV en de Mycologische Vereniging, met de bedoeling zo veel mogelijk mensen aan het inventariseren van paddenstoelen te krijgen. Met hun hulp hoopt hij de verspreiding van de Noord-Hollandse paddenstoelen in beeld te krijgen. Daarnaast onderhoud Martijn een website (www.paddenstoelenalkmaar.nl) waarop hij zijn foto's van paddenstoelen publiceert. De site wordt goed bezocht, in het seizoen worden honderden foto's bekeken. Een interessant detail daarbij is dat ongeveer de helft van de bezoekers Amerikanen zijn. Minstens even pikant is dat belangstelling uit Amsterdam vooral foto's van het slank kaalkopje betreft, de algemeenste hallucinogene paddo van Nederland. Niettemin vindt Martijn de belangstelling voor zijn site (en de houding van het Waterschap en deelnemers aan zijn studiegroep) bemoedigend genoeg om enthousiast door te gaan met het interesseren van mensen voor de mycologie.

Wim Ruitenbeek
wim.ruitenbeek@planet.nl